1.4 Tiesību aktiem atbilstoša MI izmantošana

> **Atruna:** Mēs esam rūpīgi izpētījuši šīs nodaļas saturu, taču MI tiesības ir strauji mainīga joma. Kopš publicēšanas noteikumi var būt mainījušies, tāpēc vienmēr pārbaudiet aktuālo tiesisko situāciju un, ja nepieciešams, ņemiet vērā savas valsts tiesību aktus. Šī nodaļa nav juridiska konsultācija.

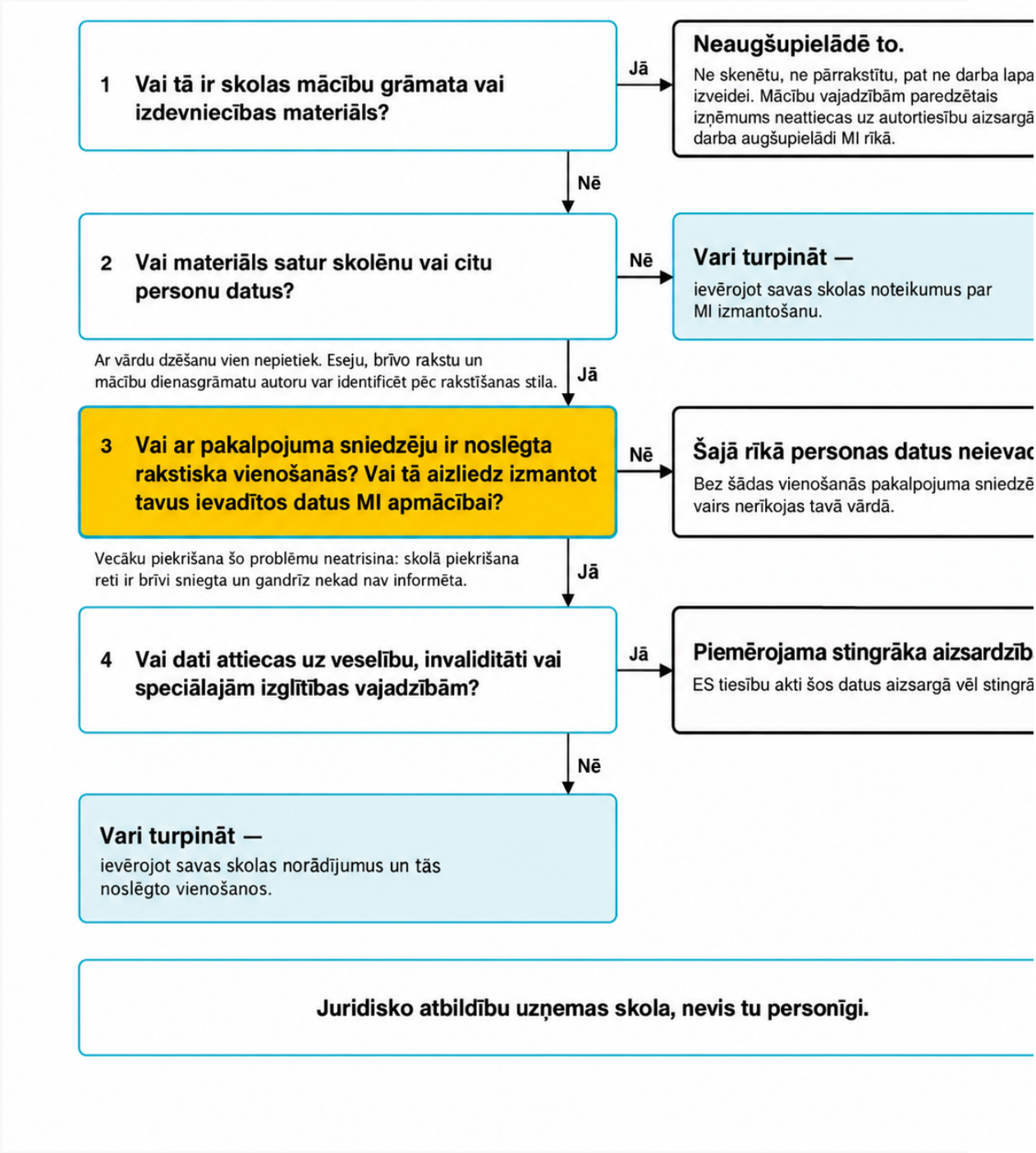
Galvenā doma

- ***Tiesisks vakuums nepastāv .*** Datu aizsardzības tiesības ir bijušas spēkā visu laiku.
- ***Grafiks ir mainījies.*** Augsta riska pienākumi izglītības MI sistēmām stājas spēkā **2027. gada 2. decembrī**, nevis 2026. gada augustā. Pārbaudiet savas skolas izdales materiālus (skatīt arī 1.6).
- ***Saistoši jau kopš 2025. gada februāra.*** Sistēmas, kas nolasa skolēnu emocijas no sejas vai balss, ir aizliegtas, un skolām, kas izmanto MI, jāveic pasākumi, lai veidotu savu darbinieku MI pratību. No 2026. gada augusta sarunbotiem jānorāda, ka tie ir MI, un dziļviltojumi jāmarķē.
- ***Sarežģītākais slānis ir datu aizsardzība.*** Bez līguma, kas izslēdz apmācību ar jūsu ievadītajiem datiem, nedrīkst apstrādāt nekādus skolēnu personas datus; piekrišana parasti nav derīga; vārdu dzēšana nav anonimizēšana.
- ***Autortiesībās problēma ir augšupielāde.*** Mācīšanas izņēmums neattiecas uz aizsargātu darbu ievadīšanu MI sistēmā.
- ***Detektoru dati nav pierādījumi.*** Tiesas ir atzinušas secinājumus, kas izdarīti no konkrētiem faktiem. Noteikumiem jābūt skaidriem jau iepriekš, un prasība atklāt MI izmantošanu pārspēj aizliegšanu.
- ***Atzīmes paliek cilvēka ziņā.*** Mums tas šķiet pašsaprotami, taču ir svarīgi atzīmēt, ka MI ieteikuma automātiska apstiprināšana nav cilvēka lēmums.
- ***Atbildība gulstas uz iepirkumu, nevis uz jums*** — un ***atbilstība to dara iespējamu.*** Skolas ar skaidriem noteikumiem ir tās, kuru pedagogi ziņo, ka ietaupa visvairāk laika.

> Ja no šī teksta atcerēsieties tikai vienu teikumu: **Atbilstība ir māja, nevis siena.**

Ko man ir atļauts darīt?

Paturiet prātā šos četrus soļus, pirms kaut ko ierakstāt, ielīmējat vai augšupielādējat. Lūdzu, izmantojiet turpmāko pārskatu kā vispārīgu orientieri. Prasības jūsu valstī var atšķirties no šeit minētajām. **Tāpēc vienmēr pārbaudiet savai valstij un skolai specifiskos noteikumus.**

1. att.: "..." (MI ģenerēts attēls, ...)

> "Mēs pat īsti nezinām, ko mums ir atļauts darīt, it īpaši, kad runa ir par datu aizsardzību."

Lasīšanas dienasgrāmata, trešais skatiens

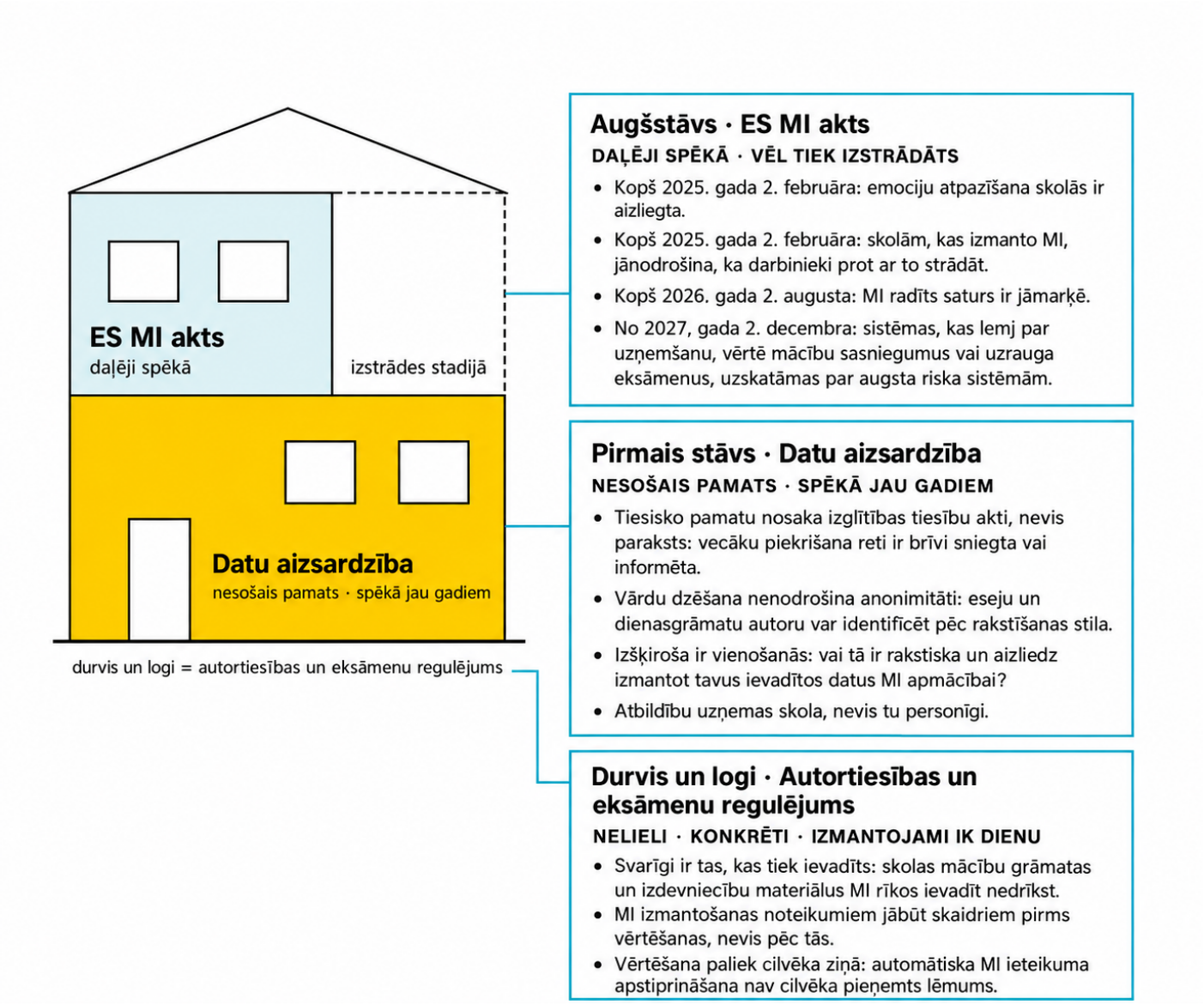
Mūsu devītās klases skolēns, viņa lasīšanas dienasgrāmata, viņa skolotāja aizdomas. 1.2. nodaļā tas bija jautājums par mācīšanos; 1.3. nodaļā — par profesionālu spriedumu. Šeit tā ir tiesas lieta.

2025. gada decembrī Hamburgas (Vācija) Administratīvā tiesa pieņēma lēmumu par steidzamu pieteikumu šajā lietā. Angļu valodas skolotājs bija pamanījis, ka lasīšanas dienasgrāmata pareizrakstības, gramatikas un vārdu krājuma ziņā bija uzrakstīta daudz augstākā līmenī nekā zēna pārbaudes darbs par to pašu grāmatu. Vēlāk zēns atzina, ka izmantojis ChatGPT, un skola dienasgrāmatu novērtēja kā maldināšanas mēģinājumu. Viņa tēvs vērsās tiesā ar steidzamu pieteikumu; tiesa to noraidīja. Tiesas argumentācija sniedzas tālāk par šo lietu: skolēniem jāpieņem, ka darbs jāveic pilnīgi patstāvīgi, ja vien kāds palīglīdzeklis nav skaidri atļauts, – tāpēc neatklāta MI izmantošana tiek uzskatīta par maldināšanu pat tad, ja nav rakstiska noteikuma pret MI izmantošanu. (Šajā gadījumā skolotājs patiesībā bija klasei pateicis, ka ChatGPT izmantot nav atļauts.) Viena atruna, ko jāatceras jau no paša sākuma: tas ir vienas tiesas lēmums steidzamā tiesvedībā, un tas nav galīgs.

Šis ir piemērots brīdis, lai runātu par visizplatītāko maldīgo priekšstatu šajā jomā. Nepastāv tiesisks vakuums. Tas nekad nav pastāvējis.

Namam ir trīs stāvi

Lielākā daļa pedagogu iztēlojas MI tiesības kā vienu vienīgu sienu, ko kaut kur Briselē turpina būvēt. Taču noderīgāk ir iztēloties māju, kurā jūs jau dzīvojat. Pamats ir datu aizsardzība. Tas ir nesošais elements. Tas tika ielikts jau pirms vairākiem gadiem. Tas nosaka jūsu nākamās dienas rītu. Augšējais stāvs ir ES MI akts — Eiropas MI tiesības, kas klasificē sistēmas pēc to potenciālā kaitējuma un, jo augstāks ir risks., jo stingrāk noteikti pienākumi. Māja ir daļēji apdzīvota un joprojām tiek būvēta, un tās pabeigšanas datums nesen tika pārcelts uz vēlāku laiku. Durvis un logi ir autortiesības un eksāmenu tiesības — nelieli un specifiski elementi, ar kuriem jūs saskaraties ik dienu, to nemaz nepamanot.

2. att.: "Atbilstība ir māja" (MI ģenerēts attēls, ...)

Pirmais stāvs: datu aizsardzība, kas ir skaidrāka, nekā daudzi domā

Kāda cilvēka personas datu apstrādei vienmēr nepieciešams juridisks pamats. Skola kā publiska iestāde savu pamatojumu būtībā gūst no saviem likumā noteiktajiem pienākumiem izglītības jomā. Nepastāv vispārējas licences, kas nāktu līdzi skolotāja statusam.

No tā izriet trīs sekas, kas veido šīs nodaļas praktisko kodolu.

Piekrišana neatrisina jautājumu. Viens acīmredzams risinājums būtu vienkārši pajautāt vecākiem. Taču šai pieejai ir divi trūkumi. Pirmkārt, piekrišanai jābūt brīvi dotai. Skolas kontekstā, kur atzīmes ir ietekmējošs faktors, pedagoga lūgums nav brīva izvēle. Otrkārt, piekrišanai jābūt informētai, ko ir grūti panākt, ja neviens nezina, kur dati galu galā nonāks. Pilnvarojumam jānāk no izglītības tiesību aktiem, nevis no paraksta, jo tas pārceļ atbildību augstāk — prom no jums.

Vārdu dzēšana nepadara datus anonīmus. 2024. gadā Vācijas datu aizsardzības iestādes kopīgi paziņoja, ka gadījumā, ja personu joprojām var identificēt pēc konteksta, dati joprojām ir personas dati. Skolās tas ir īpaši problemātiski, jo tieši tie teksta veidi, kuros pedagogi visvairāk vēlas palīdzību — esejas, brīva rakstīšana un mācību dienasgrāmatas — identificē autoru pēc rakstības stila.

Robežlīnija ir līgums: pakalpojumu sniedzējs drīkst apstrādāt jūsu datus, ja tas to dara stingri saskaņā ar jūsu norādījumiem un ja par to ir noslēgta rakstiska vienošanās. Taču brīdī, kad tas izmanto jūsu ievadīto informāciju savām vajadzībām, vienošanās sabrūk, jo līgums vairs nedarbojas jūsu uzdevumā. Praktiskais tests tātad ir šāds: vai šāda vienošanās pastāv, un vai tā izslēdz apmācību ar jūsu ievadītajiem datiem? Ja nē, personas dati vispār nedrīkst tikt ievadīti.

Vēl divas piezīmes, kuras ir vērts atcerēties: dati par veselību un invaliditāti ES tiesību aktos ir pakļauti vēl stingrākai aizsardzībai. Tiem nav vietas MI rīkā. Un gadījumos, kad pedagogi izmanto privātas ierīces, vismaz divas Vācijas federālās zemes (Ziemeļreina-Vestfālene un Bavārija) skaidri nosaka, ka **atbildība par datu aizsardzību gulstas uz skolu un tās direktoru**, kuram šāda izmantošana jāapstiprina.

Otrais stāvs: ko MI akts jau pieprasa un ko vēl nenepieprasa

Lūk labojums, kas padara novecojušu lielāko daļu esošo norādījumu. 2026. gada jūlijā ar grozījumu regulu, kas pazīstama kā "Digitālais omnibuss", ES atlika smagāko MI akta pienākumu kopumu izglītībai — to, kas attiecas uz sistēmām, kas klasificētas kā augsta riska, tas ir, sistēmām, ko izmanto, lai lemtu par uzņemšanu, novērtētu skolēnu apgūto vai uzraudzītu viņus eksāmenu laikā — no 2026. gada augusta uz 2027. gada 2. decembri. Ļoti daudzi 2025. gadā un 2026. gada sākumā izveidotie izdales materiāli joprojām uzrāda veco datumu. Ja kādā jūsu skolas dokumentā norādīts šis datums, tad tam nepieciešama zemsvītras piezīme.

Noderīgāks labojums ir pretējā virzienā: tas, kas jau ir spēkā, tiek nenovērtēts par zemu, bet tas, par ko bezgalīgi diskutē, vēl nav spēkā.

Divas lietas ir saistošas jau kopš 2025. gada 2. februāra.

- **Emociju atpazīšana skolās ir aizliegta.** Sistēmas, kas apgalvo, ka spēj nolasīt skolēnu izjūtas no sejas, balss vai ķermeņa, – noskaņojuma analītika, "iesaistes" vērtējums no tīmekļa kameras – ir iekļautas akta īsajā sarakstā ar praksēm, kas ir vienkārši aizliegtas, ar dažiem izņēmumiem medicīnas vai drošības apsvērumu dēļ. Rīki, kas nosaka tikai nogurumu vai to, vai kāds skatās ekrānā, ir pelēkā zona; tas ir iepirkuma, nevis klases jautājums.
- **Skolām, kas izmanto MI, jāveic pasākumi, lai veidotu savu darbinieku MI pratību.** Kopš 2026. gada jūlija likums nosaka, ka nav jāgarantē kāds konkrēts līmenis, – taču nedarīt neko nav risinājums. Par šo pienākumu ES līmenī nav paredzēts naudas sods, tāpēc tas bieži tiek aizmirsts; valstu iestādes var nodrošināt tā izpildi no 2026. gada augusta.

No 2026. gada 2. decembra ir aizliegts MI, kas rada identificējamu cilvēku sesualizētus dziļviltojumus.

Lasot šo otro pienākumu, ņemot vēra to, kas rakstīts 1.3. nodaļā, daudz kas kļūst skaidrāks. Plaisa starp zināšanām par MI un spēju ar to mācīt vairs nav tikai profesionāla problēma. **Kopš 2025. gada februāra skolām pie tā strādāt ir juridisks pienākums.**

Kopš **2026. gada 2. augusta** sarunbotiem jāinformē lietotāji, ka tie ir MI, un pakalpojumu sniedzējiem MI ģenerēts saturs jāmarķē mašīnlasāmā veidā; skolām pašām jāmarķē dziļviltojumi un MI rakstīti teksti, ko tās publicē sabiedrības informēšanai. Darba lapai, ko pedagogs ir pārbaudījis, marķējums nav vajadzīgs. No **2027. gada 2. decembra** tiks piemēroti pienākumi augsta riska sistēmām – sistēmām, ko izmanto, lai lemtu, kurš tiek uzņemts, novērtētu skolēnu apgūto vai uzraudzītu viņus eksāmenu laikā. Tam, kas šādu sistēmu *izmanto*, tad rodas savi pienākumi, tostarp uzticēt pārraudzību personām, kurām, akta vārdiem izsakoties, ir "*nepieciešamā kompetence, apmācība un pilnvaras*".

Durvis un logi: autortiesības un eksāmeni

Diezgan pretintuitīvi, bet **tas, ko dod MI, ir vieglākā daļa.** MI radītam tekstam vai attēlam nav cilvēka autora tādā nozīmē, kāda nepieciešama autortiesībām, tāpēc parasti tas pats par sevi ir brīvs no autortiesībām; ja cilvēks to veido ar savām radošajām izvēlēm, rezultāts var būt aizsargāts. Tas gan negarantē, ka tas ir "tīrs": plaši apspriestā spriedumā Minhenes tiesa konstatēja, ka sarunbots bija iegaumējis dziesmu vārdus un tos gandrīz burtiski reproducējis. Tiesa atbildību uzlika **pakalpojuma sniedzējam**, nevis personai, kas ierakstīja pieprasījumu. Spriedums nav galīgs.

Izņēmums, kas atļauj pedagogiem kopēt materiālu savām stundām, attiecas tieši uz to: neliela darba daļas kopēšanu konkrētai stundai. **Aizsargāta darba augšupielāde komerciālā MI sistēmā ir cita darbība, un šis izņēmums to neaptver.** Materiāli, kas radīti tieši skolas mācību vajadzībām, piemēram, mācību grāmatas un darba burtnīcas, principā ir izslēgti no šī izņēmuma, ja vien licences tiem ir viegli pieejamas.

Cik ļoti jums par to būtu jāraizējas? Mazāk, nekā šī nesakritība liek domāt, un vairāk nekā nemaz. Jautājums patiešām ir neatrisināts: neviena augstākā tiesa par to nav lēmusi, un speciālajā literatūrā pastāv uzskats, ka esošie izņēmumi šajā situācijā nav piemēroti. Ja tiesību turētājs iebilst, prasība būtu civiltiesiska, un praksē tas ir skolas politikas un iepirkuma jautājums, nevis tas, ko var atrisināt atsevišķs pedagogs. kas ir skaidrs praksē skaidrs ir šaurāks gadījums. Tā ir robeža, ko nosaka izglītības izdevēji, un tieši to ir vērts atcerēties: skolas mācību grāmatu un izdevēju materiāliem MI rīkos vispār nevajadzētu nonākt — ne ieskenētiem, ne pārrakstītiem, pat ne darba lapas izveidei.

Tiesu prakse šajā jomā pašlaik ir nekonsekventa visā Eiropā. 2026. gada februārī Kaseles (Vācija) Administratīvā tiesa divas universitāšu lietas izlēma vienādi un asi: lai gan universitātei nebija skaidra MI aizlieguma, robeža tika pārkāpta "*jau ar vienu vienīgu neatklātu ģeneratīvā MI izmantošanas gadījumu*". Spriedumi nav galīgi. Tajā pašā mēnesī Parīzes administratīvā tiesa steidzamā tiesvedībā aizliedza universitātei sodīt studentu, jo tā iepriekš nebija noteikusi nekādus

noteikumus par MI izmantošanu. Zviedrijas apelācijas tiesa jau agrāk bija nonākusi pie līdzīga rezultāta: students bija iesniedzis trīs izdomātus citātus, taču kursa noteikumi mājasdarbos atļāva "visus palīglīdzekļus", tāpēc nebija noteikuma, ko pārkāpt. Turpretī Nīderlandē valsts augstākā administratīvā tiesa 2025. gada jūlijā apstiprināja sodu tiesību zinātņu studentam, kurš bija iesniedzis četrus neeksistējošus avotus: krāpšana bija neapšaubāmi pierādīta , un tam, vai viņš bija gribējis maldināt, nebija nozīmes.

Tātad modelis dažādās jurisdikcijās nav atkarīgs no valsts. Tas ir saistīts ar to, vai noteikums pastāvēja jau iepriekš un vai maldināšana tika faktiski pierādīta.

No tā izriet trīs noteikumi praksei.

1. **Detektori nekalpo par pierādījumu.** Maldināšana jāpierāda skolai. Tiesas ir atzinušas secinājumus no konkrētiem faktiem: avoti, kas izrādās neeksistējoši, skaidra atšķirība starp to, ko skolēns uzraksta, un to, ko viņš spēj izskaidrot mutiski, pēkšņi līmeņa lēcieni viena teksta ietvaros, atzīšanās. Skolēns tad var sniegt skaidrojumu. Rakstības stils vien ir vājš pamats – vadošie Vācijas tiesību komentētāji apšauba, vai ar to vien vispār pietiek konstatējumam. Detektora rezultāts labākajā gadījumā ir iemesls ieskatīties rūpīgāk. 1.3. nodaļā minētais kļūdu īpatsvars padara to nelietojamu kā pierādījumu.
2. **Noteikumiem jābūt skaidriem pirms vērtēšanas, nevis pēc tās.** Ne pilnīgs aizliegums, ne pilnīga atļauja nav noturīgi risinājumi. Tas, kas darbojas, ir patstāvīga darba deklarācija ar klauzulu par MI, kā arī pienākums norādīt, kas tika izmantots. Atklātība aizliegšanas vietā.
3. **Atzīmes paliek cilvēka ziņā.** Cilvēkiem ir tiesības nebūt pakļautiem lēmumiem ar juridiskām sekām, ko pieņem vienīgi mašīna, un skolām nav juridiska pamata šādus lēmumus pieņemt ar programmatūras palīdzību; atzīme ir viens no tiem. Vācijas Izglītības un kultūras ministru pastāvīgā konference to formulē vēl stingrāk: vērtēšana ir uzdevums, ko var veikt vienīgi pedagogi. Būtiski, ka **formāla MI ieteikuma automātiska apstiprināšana netiek uzskatīta par cilvēka lēmumu.** Tātad atziņa, ka cilvēki bieži piekrīt kļūdainai MI atgriezeniskajai saitei, ir ne tikai pedagoģiska, bet arī juridiska problēma.

"Katrs eksperimentē pats, tāpēc noteikumi mainās no vienas mācību stundas uz nākamo."

Tiesības, ētika un didaktika tādējādi nonāk pie viena un tā paša secinājuma: vērtējiet procesu, nevis tikai gala rezultātu.

Patiesā atbildība

Reaģējot uz to, Vācija ir ieviesusi valsts nodrošinātas skolu MI vides. Tās ir pārbaudītas platformas ar apspriestiem līgumiem, nevis pedagogu ziņā atstāta iespēja reģistrēties jebkuram bezmaksas resursam. Lai gan šīs platformas atrisina problēmas, ko atsevišķi pedagogi paši atrisināt nevar, tās joprojām tiek kritizētas par to, kā tās tiek pārvaldītas, vai pedagogi tās patiešām pieņem un vai to atbalstītie vērtējumi ir pamatoti. Tā kā ieviešana katrā federālajā zemē atšķiras, būs vajadzīgs

laiks, lai redzētu, kā pedagogiem veicas ar šīm platformām.

Tas, kas ir savdabīgs, ir šaurāks, nekā sākotnēji varētu šķist, un to ir vērts precīzi formulēt. Vācijā pastāv vienīgā mūsu pētījumā atrastā sistēma, kurā valsts iestāde – federālajām zemēm piederošais FWU – pati izstrādā un uztur platformu, piesaistot tehniskos darbuzņēmējus. Francija nodrošina adaptīvu vingrināšanās programmatūru veselam gadagājumam, taču to ir pasūtījusi: viens privāts uzņēmums uzrakstīja programmatūru, otrs mitina datus. Vairākas citas valstis ir iegādājušās piekļuvi komerciāliem sarunbotiem; lielākā daļa citu valstu tikai piedāvā norādījumus.

Platformas izveide pašu spēkiem jums automātiski nedod vairāk kontroles. Vācijas platforma, kā norādījusi nozares asociācija, darbojas, pamatojoties uz tiem pašiem komerciālajiem valodas modeļiem Eiropas serveros, kā visas pārējās. Turpretī Francijas sistēma tiek mitināta Francijā ar valsts izdoto augstāko drošības sertifikāciju. Viena valsts uzbūvēja pamatus un nomā dzinēju, bet otra iegādājās programmatūru un patur atslēgas no ēkas. Nav skaidrs, kura izvēle ir suverēnāka — to ir vērts atcerēties pirms sākt lietot šo terminu.

Nīderlande izvēlējās citu pieeju, un to ir vērts zināt, jo tā piedāvā godīgāku atbildi uz to pašu jautājumu. Nevis būvējot vai pērkot, Nīderlandes skolas un universitātes apvienoja spēkus un lika lielākajiem pakalpojumu sniedzējiem oficiāli sevi izvērtēt. Pārbaudot Microsoft MI asistentu, tās konstatēja divas neatrisināmas problēmas: automātiskā satura filtra kritērijus, kurus pakalpojuma sniedzējs atteicās atklāt, un nepamatotu, astoņpadsmit mēnešu ilgu diagnostikas datu glabāšanu. Risināja sarunas. Taču 2026. gada martā pakalpojumu sniedzējs atteicās jebko mainīt. Tāpēc novērtējums joprojām ir "dzeltens", un Nīderlandes skolām tiek ieteikts ievērot piesardzību un katrā gadījumā spriest pēc saviem ieskatiem, nevis piešķirt vispārēju atļauju. Viena valsts novērsa risku; otra to rūpīgi izvērtēja un nolēma, ka tā vēl nav gatava to pieņemt. Abas pieejas piedāvā problēmas risinājumus šīs nodaļas sākumā aprakstītajai problēmai.

Šis salīdzinājums sniedz skaidrojumu vēl vienam jautājumam. Sūdzība, ka pedagogi dod priekšroku bezmaksas, nevis oficiālajam sarunbotam, Vācijā nav ieviešanas kļūdas rezultāts. Igaunijā, kur valsts vidusskolas skolēniem nodrošināja piekļuvi sarunbotam, septiņus mēnešus pēc programmas sākuma tikai nedaudz vairāk par trešdaļu izmantoja oficiālo sarunbotu ik nedēļu. Izrādījās, ka lielākā daļa no viņiem bija izmantojuši bezmaksas rīkus jau pirms programmas sākuma. Pārbaudītā vide vienmēr un visur konkurē ar ērtāko variantu. Oficiālā rīka nodrošināšana ir nepieciešama. Taču ar to vien nepietiek.

Tomēr strukturālais secinājums ir šāds: atbilstība ir priekšnoteikums, kas paver iespējas, nevis šķērslis. Atceraties, kas tika teikts 1.2. nodaļā? **Skolās ar skaidriem noteikumiem bija vairāk skolotāju, kas izmanto MI, – un kopumā tika ietaupīts vairāk laika.** Noteikumi izmantošanu nepalēnināja.

Revision #18
Created 2026-09-01 09:14:31 UTC by Alexander
Updated 2026-10-28 21:51:29 UTC by Megija